

Înfățișarea inițială a sistemului Gustian de „Sociologie, Etică și Politică”

În tot timpul străduințelor lui de a-și asimila întreaga cultură filosofică și științifică germană, Gusti a fost permanent urmărit de gândul de a elabora o sociologie științifică, sinteză a tuturor „științelor sociale particulare”.

N-a așternut însă pe hirtie rezultatele gândirii lui decît în 1910, deci 6 ani după luarea doctoratului, și numai sub forma încă nedesăvîrșit de clară, deseori ambiguă, a unor „prolegomene la un sistem de „Sociologie, Etică și Politică”¹.

Aceste „prolegomene” cuprind o foarte dens acumulată erudiție, dar și multipli germeni de gândire proprie, plecate desigur tot de la problemele „Methodenstreit”-ului, considerînd totuși că, în fond, nu era vorba numai de o luptă între metode, ci de una de fond, un „bellum omnium contra omnes”, care trebuia dusă pînă la capăt, adică pînă la dovedirea dreptului științelor sociale particulare de a se considera „științe” (sau, pentru a folosi terminologia lui Windelband, dreptul disciplinelor noologice de a se considera nomotetice) precum psihologia, economia politică, istoria, antropogeografia, demografia, științele juridice etc., în care Gusti se specializase.

1. Punetul de pornire : clasificarea metodologică a științelor

În acest scop, Gusti începe prin a expune, în mod critic o istorie generală a principiilor metodologice folosite de vechii și marii filosofi și oameni de știință, începînd cu cei din Grecia antică. Platon și Aristotel, („ab Jove incipiendum”, spune el) continuînd apoi seria lor pînă la contemporani, rînd pe rînd fiind analizați Grotius, Machiaveli, Toma d'Aquino, Albert Magnus, Montesquieu, Bacon, Hobbes, d'Alembert, Hume și Bentham, acesta mai direct legat de problemele Methodenstreit-ului dată fiind bifurcarea pe care o face între științele „somatologice” și cele „noologice” (pe acestea distingîndu-le în „propriu-zise” și „științi sociale”, la rîndul lor cuprinzînd etnologia, arheologia și istoria). Șirul continuă apoi cu mai recentii Stuart Mill care deosebește științele „Naturii” de cele ale „Spiritului”, schemă care își păstrează

¹ D. Gusti, *Sozialwissenschaften: Soziologie, Politik und Ethik* cu subtitlul „Prolegomane zu einem System”, (publicat în revista „Zeitschrift für Politik”; 1910, republicat în traducere românească, în *Opere*, vol. III.

încă, afirmă Gusti, până astăzi, valabilitatea. Intră apoi, la rînd, Auguste Comte, cu cele trei şiruri de ştiinţe: „teoretice”, „cosmologice” şi „tehnice”, urmat apoi de Cournot, Spencer, Wundt, Masarik, Lorentz von Stein şi G. von Mayr.

De subliniat faptul că Wundt e considerat drept „cel mai de seamă metodolog al vremurilor noastre (cu toate că el nu include sociologia în rîndul ştiinţelor). Dar, aşa cum am avut prilejul de a arăta în capitolul anterior, Gusti nu putea pe această cale să dovedească dreptul ştiinţelor „noologice” de a fi „nomotetice” iar nu simplu „ideografice”, adică putînd stabili „legi cauzale”. De altfel o asemenea dovadă nici nu mai era necesară pentru cei din veacul al XX-lea, căci aceştia recunoscuseră unanim caracterul ştiinţific al ştiinţelor sociale particulare. Astfel, întreaga stăruinţă a lui Gusti de a porni de la clasificarea ştiinţelor pentru a întemeia „sociologia”, nu este decît o dovadă a mării lui erudiţii în „istoria doctrinelor”, interesantă desigur, dar inutilă ca argument în clasificarea procesului de geneză a unei concepţii sociologice ².

2. Vechi încercări de sinteză sociologică a ştiinţelor

O observaţie trebuie totuşi adăugată: din inventarul tuturor disciplinelor ştiinţifice, se cuvenea să fie extrase cele care puteau fi de folos la elaborarea unei concepţii de cunoaştere sintetică a legilor vieţii sociale. Problema nu era de altfel nouă. Ea fusese pusă încă de la cele dintîi încercări de constituire a unei ştiinţe sociale. Astfel Auguste Comte (1793—1857) creatorul termenului de „sociologie” (dacă nu şi al disciplinei astfel numite) afirmase că sociologia e rezultatul final, punctul terminus al dezvoltării tuturor ştiinţelor, de-a lungul unui şir de treceri „de la simplu la complex”, şi „de la abstract la concret”, adică de la „matematică, la astronomie, fizică, chimie, biologie şi de aci la sociologie, acest progres continuu al gîndirii umane avînd sens atît cronologic cît şi logic. Soluţia aceasta, „pansociologică”, propusă de Comte nu mai era însă acceptabilă în secolul XX, căci părea prea simplistă celor care aveau acum a ţine seama, precum Gusti, de ansamblul ştiinţelor sociale particulare între timp constituite. Încercări de a legitima existenţa sociologiei fără a o socoti capăt final al dezvoltării gîndirii umane, în care toate ştiinţele s-ar topi, au fost făcute încă din timpul lui Comte. E de citat în primul rînd, statisticianul Adolphe Quételet (1796—1874) care a afirmat că o „fizică socială” poate fi

² Gusti a rămas totuşi, pînă la sfîrşitul vieţii lui, extrem de legat de problema clasificării ştiinţelor, începîndu-şi toate cursurile prin prelegeri privind clasificarea ştiinţelor, chiar şi în manualele necesare învăţămîntului liceal. De pildă în manualul redactat împreună cu Traian Herseni, *„Elemente de sociologie: cu aplicări la cunoaşterea ţării şi a neamului nostru”* Bucureşti, Edit. Adevărul, 1935.

Adevărul este că astăzi istoria doctrinelor nu mai este necesară unui sociolog decît ca izvor de sugestii pentru formularea unor ipoteze de lucru, nicidecum ca îndreptare în tehnica de cercetare.

constituită pornindu-se de la cercetarea „omului” și a caracterelor lui, calculate sub forma unui „om mediu”, sinteză matematică deci, a tuturor problematicilor sociale³.

Cu mult mai mare răsunet au dominat o lungă bucată de vreme cei din grupul de sociologie pentru care „sinteza” în sociologie se putea realiza sub forma pe care ne-o sugerează științele biologice, în care elementele alcătuitoare ale oricărei ființe vii se află prinse într-o sinteză multifuncțională, *organică*, societatea putînd fi deci asemuită cu o făptură vie. Această școală „organicistă” a avut parte de o lungă serie de susținători, dintre care dominant rămîne H. Spencer (1820—1903)⁴.

La drept vorbind, teoriile organiciste nu sînt însă decît simple metafore, ispititoare dar neconvingătoare; astfel că ele au fost relativ destul de curînd repudiate, savanții străduindu-se să dovedească pe altă cale dreptul sociologiei de a fi o „știință”, prin determinarea unui „obiect” de cercetări propriu, precum și a unor metode specifice de a le face.

Începînd de la o anume vreme, s-a căutat să se arate că există un domeniu care aparține exclusiv sociologiei, neputînd fi contestat de nici o altă știință. Ceea ce putea fi dovedit, punîndu-se accentul exclusiv pe „formele” vieții sociale, determinate tipologic, prin ce le este esențial și comun.

În acest sens, exista deja tradiția disciplinei istoriei care și ea împărțea, tradițional, expunerea istoriilor prin fixarea unor „cronotomii”, despărțînd, mai mult sau mai puțin arbitrar, cronologic, mersul omenirii în „preistorie”, „istorie antică”, „ev mediu”, „istorie modernă și contemporană”. Ba de la o vreme s-a trecut de la această împărțire pur cronologică la o categorisire pe tipuri de „formațiuni social-economice” precum cele ale „orînduirilor” „slavagiste, feudale, și capitaliste”⁵.

Cu mult mai sofisticate și total lipsite de viziune temporal-istorică cronologisabilă, sînt concepțiile sociologice abstract-filosofice, de pură tipologie formală.

Cel mai de seamă sociolog filosof care a contribuit la declanșarea acestui curent al formalismului sociologic, e citat Ferdinand Tönnies (1855—1936) care a avut o profundă influență asupra lui Gusti. Acest Tönnies, prin lucrarea lui din 1887 *Gemeinschaft und Gesellschaft* (Comunitate și societate)⁶, a avut o înrîurire covârșitoare asupra sociologiei

³ Adolphe Quételet, *Physique sociale: ou essai sur le développement des facultés de l'homme* (1869) care, după cum se știe, l-a făcut pe Comte să renunțe la termenii de „fizică socială”, înlocuindu-le cu cel de „sociologie”.

Adăugăm că pe aceeași linie de gîndire, va fi folosit ulterior și conceptul de „personalitate de bază”; Kardiner Abram, *The individual and his Society* (1939), Ralph Linton, *The concept of basic personality* (1945) (cu traducere în românește) și M. Dufrenne, *La personnalité de base. un concept sociologique* (1953).

⁴ La care însă sînt de adăugat Lilienfeld Paul (1829—1903), Iacob Novicov (1848—1912), Albert Schaeffle (1831—1903), René Worms (1867—1926) și mulți alții. terminologia organicistă fiind încă astăzi curent folosită: chiar Marx nu se sfiște a vorbi de compoziția organică a capitalului etc.

⁵ Cf. H. Stahl, *Studii de filosofie și sociologia istoriei*, (în curs de tipărire).

⁶ F. Tönnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887).

moderne, prin precizarea a două tipuri de vieți sociale, „Comunitatea” fiind specificată prin caracterul ei „organic”, adică de creștere naturală, ca de la sine, primară deci, începătoare, spre deosebire de tipul evoluat de „societate”, în care esențiale ajung a fi relațiile juridice, contractuale, stabilite între oameni.

Nu putem ști în ce măsură Tönnies l-a influențat pe șeful școlii franceze de sociologie, adică pe Emile Durkheim (căci acesta nu ne dă indicații în acest sens) fapt este însă că sociologul francez expune în lucrarea sa de temelie *De la division du travail social* (din 1893) o teorie mult asemănătoare cu cea a lui Tönnies⁷, Durkheim și elevii lui stabilind existența unor „societăți primare” și a altora „secundare”, diferențiate între ele prin gradul de divizare a muncilor sociale, folosind însă o terminologie inversă celei a lui Tönnies, societățile bazate pe stări naturale, fiind socotite „mecanice”, pe cînd cele reglementate prin norme contractuale, fiind declarate „organice”.

În același sens al căutării unei soluții formale a problemei sintezei elementelor alcătuitoare ale vieții sociale, sociologul Georg Simmel (1858—1918) elaborează și el o teorie, cea de „Beziehunglehre” care scoate în relief faptul că societățile umane au diverse forme structurale de lungă durată⁸, rezultînd din natura diverselor rețele de relații sociale care pot exista.

În ce-l privește pe Gusti, dacă față de Tönnies a păstrat o amintire care merge pînă la venerație, în schimb față de Simmel a avut dimpotrivă o aversiune declarată, opunîndu-i-se polemic în mod violent, folosind chiar un limbaj care distonează față de stilul lui de obicei calm și rezervat.

Ce reproșa, în fond, Gusti acestor concepții de sinteză a științelor sociale particulare, prin folosirea unui concept formalist abstract, era tocmai faptul că, în loc de a face sinteza lor, au preferat să le înlăture prin recurgerea la conceptul de „formă” pură, golită de conținutul ei concret, cel studiat de științele sociale particulare, adică de suprimare din sfera lor de interes a seriei de probleme pe care le puseseră științele sociale particulare: anume problema relațiilor dintre mediul geografic, antropologia fizică, demografia, economia politică, drept, lupta politică și viața socială, toate cuprinse în atmosfera generală a psihologiei. Aceste conținuturi concrete ale vieții sociale erau totuși atît de vizibile și de adînc studiate încît sociologul Gusti nu putea admite ca sociologia să fie amputată de toate aceste problematice și de rezultatele științifice deja obținute. Dimpotrivă, țelul lui trebuia să continue a fi căutarea unei sinteze într-un singur corp de doctrină, „Sociologia”, a întregii zestre gata existente a științelor sociale particulare.

Din punct de vedere metodologic, adică pentru investigatorul efectiv al vieții sociale, problema se putea pune, investigațiile sociologice urmau a păstra și folosi toate tehnicile puse la punct de diversele științe sociale particulare, în primul rînd fiind de ținut în seamă experiențele

⁷ Emile Durkheim, *De la division du travail social* (1893).

⁸ Georg Simmel, *Über soziale Differenzierung* (1890) și *Comment les formes sociales se développent* (1896).

acumulate de etnologi, foarte bune călăuze chiar și atunci cînd problema ce era de dezlegat consta în descrierea și explicarea cauzală a propriei lor societăți, civilizate, europene, iar nu a vreunui popor „primitiv” (adică „sălbatec”; în sens de „popor fără cultură”, modern-europeană.

3. Științele sociale particulare și sociologiile lor „parțiale”

Ce îngreuna însă operarea unei sinteze sociologice a tuturor științelor sociale particulare era faptul că promotorii lor socotiseră că sînt în drept să pună și să rezolve ei înșiși, pe cont propriu, problema unei viitoare sociologii, prin explicarea cauzală a întregii vieți sociale prin calitatea de „factor cauzator” pe care l-ar avea fenomenul pe care îl studiau ei, profesional și care putea fi: cel geografic pentru antropogeografi; cel biologic pentru organicisti; cel economic pentru economiști; juridici pentru juriști; psihologici pentru psihologi, luptele politice pentru politologi etc. etc. Au luat astfel naștere o serie lungă și variată de „sociologii unilaterale”, ceea ce germanii numesc: „Einseitigesozialwissenschaften”; „parțiale” în dublul sens al cuvîntului: „parțiale” pentru că nu au în vedere decît o parte din problema globală și „parțiale” în sensul că nu sînt imparțiale, favorizînd rolul aceluia factor de care se ocupă în special fiecare din ei.

Se punea deci astfel sociologului Gusti următoarea dilemă: sinteza urma să fie făcută între disciplinele sociale ele înșile? Sau între sociologiile parțiale de acestea create? O sinteză între factorii naturali nu era posibilă și nici utilă. Se puteau constata, desigur, influențe existînd între geografie, biologie, psihologie, economie, politică, creații spirituale etc. dar asemenea probleme nu interesează direct pe sociolog, el urmărind să cunoască legile determinante ale sistemelor de relații sociale, cele dintre oamenii conviețuind în același sistem social.

Atunci pare mai verosimilă încercarea unei sinteze între diversele sociologii parțiale emise de cercetătorii științelor sociale particulare, sinteza dintre teorii fiind mai plauzibilă decît o sinteză între factori naturali, considerați ca atare.

Intervine însă aci, în mod obligatoriu, tentativa făcută de sociologul și filosoful Paul Barth care pare a fi fost cel a cărui gîndire se apropie mai mult de cea a lui Gusti.

4. Sinteza sociologică propusă de Paul Barth (1858—1922)

Gusti a fost trimis, în 1910 la Paul Barth cu o scrisoare de recomandare din partea lui W. Wundt, pentru ca acesta să-i tipărească în revista sa „Vierteljahrsschrift für Wissenschaftliche Philosophie und Soziologie”, lucrarea sa de doctorat „Egoismus und Altruismus”. Ceea ce Barth a și făcut, începînd astfel cu Gusti o serie de relații științifice deosebit de fructuoase.

Acest Barth e unul din cei dintii care a încercat o sistematizare a tuturor sociologiilor pînă la el formulate, atît în Franța, Anglia, Germania, America cît și în restul lumii, denotînd o erudiție realmente extraordinară⁹. Barth începe prin a pune problema în cadrul clasic al „Methodenstreit”-ului. În Introducerea sa (scurtă, de abia 18 pagini) se referă la caracterul deosebit al științelor „Naturii” față de cele ale „socialului” și se întreabă dacă acestea din urmă pot sau nu să fie socotite „științifice”, continuînd astfel o mai veche problematică, de stil kantian, în lumina teoriei „fenomenologiei spiritului”. Dar această parte introductivă e numai „schîța” unei viitoare lucrări de sinteză, o simplă „eigene Ansicht der Verfasser”, care însă nu a fost scrisă, nici măcar după 25 de ani, în noua ediție din 1922 a lucrării sale, amplificată pînă la 827 de pagini, ceea ce face ca lucrarea, în forma sa finală, să ajungă a fi cea mai bună istorie a doctrinei pînă acum scrise (cel puțin la cunoștința noastră)¹⁰.

Ideea de bază a lui Barth, era că sinteza tuturor sociologiilor parțiale, elaborate în cadrul științelor sociale particulare, puteau forma un „corp de doctrină”, avînd capacitatea de a înlocui tradiționalele „filosofii ale istoriei”. Barth începe deci prin a enumera „sociologiile parțiale”, arătînd că ceea ce le deosebește, de filosofii istoriei este că ele se ocupă nu de „om” ca atare, ci de „oameni trăind în societate”, adică în forme supuse unor permanente mutații. Obiectul sociologiei ar fi deci cunoașterea acestor schimbări, pe care Barth, sprijinindu-se pe Wundt și pe „Logica” acestuia, le concepe ca fiind creații ale „spiritului”, sub forma etnologiei, demologiei, politicii, dreptului și economiei politice.

Barth procedează deci la o analiză a sociologiilor parțiale încercînd clasificarea lor rațională, începînd cu Saint Simon și Auguste Comte, urmînd apoi cu seria celor pe care îi numește „clasificatorii” (Littré, de Roberty, de Greef, A. Wagner) urmați de grupul celor „organiciști” (Spencer, Stuart Mill, Lilienfeld, Schäffle, Fouilleé, Worms) apoi de cei numiți „dualiști” (Lester Ward, Mackenzie, Hauriou, Giddings) toate aceste sociologii urmînd a fi incluse în cadrul unei sinteze finale, făgăduită, nu însă realizată de Barth. Putem deci spune că Barth a eșuat în dorința sa de a sintetiza diferitele sociologii pînă la el propuse, tentativă pe care ne îngăduim a afirma că Gusti a reușit a o îndeplini. Să arătăm însă, anume cum și în ce limite.

5. Poziția teoretică a lui Gusti față de problemele „Methodenstreit”-ului german

După minuțioasa înșirare a doctrinelor privind clasificarea științelor, Gusti a luat față de ele o atitudine critică îndelung pregătită prin specializarea sa în grupul științelor sociale particulare, socotite a

⁹ Paul Barth, *Die Philosophie der Geschichte als Soziologie. Erster Teil. Einleitung und kritische Übersicht*, Leipzig, 1897, 396 pagini.

¹⁰ Are subtitlu: *Grundlegung und kritische Übersicht*, Leipzig, 1922; *Dritte und Vierte, wiederum durchgesehene und erweiterte Auflage*.

fi puncte de plecare posibile pentru constituirea unei viitoare sociologii științifice. Fără a-l aminti pe Barth, Gusti rezumă astfel problema :

„De obicei se spune, în această privință, sau că există doar o știință generală a socialului, sociologia, ale cărei subdiviziuni înlocuiesc toate științele sociale particulare (Școala lui Comte), sau că există numai științe sociale particulare care cercetează faptele sociale particulare (Dilthey). O disciplină sociologică ar fi, se spune, inutilă, deoarece sau are același obiect cu științele sociale particulare, și anume faptele sociale, identificându-se deci cu ele, sau are un obiect specific, care n-ar putea exista decît în afara faptelor sociale, fiind deci imposibilă ca atare”.

„S-a încercat să se rezolve această dilemă. Două încercări mai cu seamă sînt tipice. Unii spun că de fapt științele sociale particulare și sociologia au același obiect, sociologia fiind însă sistemul, corpusul, enciclopedia lor (Durkheim), iar alții au susținut că sociologia are în orice caz un obiect al ei, care se găsește în afara faptelor sociale, adică al obiectului științelor sociale particulare și anume acest obiect este forma socială, acțiunea psihică reciprocă dintre oameni, care transformă aceste fapte în social (Sociologia lui Simmel)”¹¹.

Nu este deci amintit aici Paul Barth care este totuși doctrinarul cel mai apropiat de felul lui de a gândi, căci amîndoi socotesc posibilă o sociologie ca sinteză a științelor sociale particulare, cu deosebirea, totuși, că Barth concepea sociologia ca o înlocuitoare a filosofiei istoriei, pe cînd Gusti o socotea știință pozitivă, de cunoaștere directă a realităților sociale actuale. Într-adevăr, Barth urmărea o sinteză filosofică a tuturor „sociologiilor parțiale” elaborate în siml științelor sociale particulare, care figurau, în bibliotecile vîndi, pe cînd Gusti avea în vedere o sociologie bazată pe „monografii” de teren alcătuite direct, pe viu, prin metodele și tehnicile elaborate de cercetătorii etnologi (Bastlin, Frobenius) deci ca o finală sinteză a investigațiilor făcute de specialiștii științelor sociale particulare. „sociologiile parțiale” pînă atunci elaborate nemaiputînd folosi decît ca izvor de ipoteze; utilizabile, dar trebuînd neapărat a fi verificate experimental.

Concluzia rezultînd din acest punct de vedere (pur gustian) era deosebit de importantă, căci afirma că, în elaborarea unei viitoare Sociologii științifice, urmau a fi străbătute două etape : în cea dintîi aveau a lucra specialiștii științelor sociale particulare, în cea de a doua intervenind, adăugîndu-li-se, sociologii pentru a preceda la o sinteză a rezultatelor obținute prin anchete directe de teren.

6. Cercetarea analitică a vieții sociale e de resortul științelor sociale particulare, nu al sociologiei

Reținem deocamdată ideea centrală că investigațiile sociale au a fi făcute de specialiștii științelor sociale particulare iar nu de sociologi, aceștia neavînd a interveni decît într-o etapă ulterioară, de sinteză finală. Această teză va părea multora a fi contrazisă de faptul că, totuși,

¹¹ *Op. cit.*, vol. II, p. 29—30.

Gusti organiza campanii anuale de cercetări monografice cu studenții din Seminarul lui de sociologie, nu cu părtașii unor alte discipline. Ceea ce se cuvine a fi lămurit.

Mai întâi, nu e nici un dubiu asupra importanței pe care Gusti o da „monografiilor sociale”, dînd ca exemplu „monografiile economice, etnologice, criminalistice, statistice”, adăugînd condiția: „dacă sînt bine făcute”! (și vom arăta cum credea Gusti că trebuie să „bine făcute”). Gusti afirma că aceste monografii „joacă un rol însemnat în științele sociale”, în lipsa lor sociologia nu ar putea ajunge la o „lărgire durabilă a cunoașterii”.

Atunci de ce făcea Gusti „monografii sociologice” cu studenții din Seminarul lui de sociologie? Să ni se îngăduie a intercala aici în paranteză, un pasaj care nu este o exegeză a textului „prolegomenelor” din 1910, ci se referă la o experiență mult ulterioară, totuși necesară pentru a risipi o greșită interpretare a concepției lui Gusti făcută de către urmașii și epigonii lui, care, constatînd că toate campaniile de cercetări monografice fuseseră făcute în cadrul Seminarului de pe lîngă Catedra de sociologie, au tras concluzia că la ele au participat numai „sociologi”; măcar că abia în formație, aflați în ultimii ani de studii, înainte de luarea licenței. De unde concluzia că, reluîndu-se după 1965, învățămîntul sociologic, trebuie să reluate și investigațiile monografice de teren, obligînd pe toți studenții în sociologie, cu excluderea oricăror altora, de a participa la ele. Ba mai mult încă: organizîndu-se și Laboratorii și Centre de sociologie, membrii acestora urmau a fi numai sociologi cu diplome academice, de licență sau doctorat în sociologie. Numai că adevărul este cu totul altul. Ceea ce nu știa sau uită urmașii lui Gusti e că dînsul, la Catedra sa de Sociologie, Etică și Politică, avea drept sarcină să formeze profesori de liceu de specialitate „filosofie și sociologie”, dîndu-le o informație de cultură generală, atît cît era necesar unui profesor de liceu. Socotea că punerea în contact direct a tinerilor liceeni cu realitățile sociale, prin cercetări de teren era binevenită. În această privință e de reținut experiența pe care elevul său, profesorul C. D. Constantinescu Mircești a făcut-o cu elevii săi din liceul la care fusese numit profesor (experiență care ar trebui regîndită, ea fiind încă, pedagogic vorbind, extrem de fecundă)¹².

Catedra de sociologie avea însă și pretenția de a forma și „sociologi de meserie” adică de înalt nivel științific. Pentru a-i forma, era folosit Seminarul de Sociologie condus personal, și cu stăruință, de profesorul Gusti, potrivit unei concepții proprii, care s-a dovedit fecundă, păstrîndu-și și azi valabilitatea¹³.

În acest scop Gusti a folosit campaniile de monografie sociologică anuale; în toată perioada dintre 1925 și 1948, dublate, începînd din 1930, cu un „seminar-curs” de monografie sociologică, a cărui sarcină mi-a revenit, scopul urmărit fiind de a forma un grup de sociologi de înalt nivel științific și în general, de a forma investigatori de teren în

¹² C. D. Constantinescu-Mircești, *Un sat dobrogean Ezibei*; cu o prefață de D. Gusti București, 1939, 421 pagini).

¹³ D. Gusti, *Ein Seminar für Soziologie, Politik und Ethik an der Universität Jassy* (1912)-

folosul tuturor disciplinelor care aveau nevoie de asemenea specialiști : antropogeografi, demografi, mediciști specializați în probleme de sănătate publică, folcloriști, etnologi, lingviști, psihologi sociali etc. Monografiile erau deci o formă seminarială : cu scop didactic, la care participa benevol oricine era interesat de asemenea probleme, primiți fiind și studenții altor facultăți. De pildă, încă din 1925 a luat parte la campania din satul Diosti, un student în medicină, D. C. Georgescu, care a continuat a participa la cercetări și după ce și-a luat doctoratul în medicină. Fără a fi dat vreun examen de sociologie, a ajuns a fi unul din cei mai de seamă membri a ceea ce numeam noi „statul major al monografiilor”, adică fruntaș de seamă, specializat în probleme de demografie și de sănătate publică, viitor Director în Institutul Central de Statistică. Din 1926, au participat la cercetări licențiații în științele juridice Petre Vîforeanu și Virgil Veniamin, precum și subsemnatul pe atunci doctorand în economie politică, toți trei viitori profesori universitari. Luau parte desigur și studenții în ultimii ani de sociologie, care au continuat însă a participa la asemenea monografii, mult după ce intraseră în profesii care nu mai aveau atingere cu sociologia, fiind avocați, diplomați, economiști, profesori sau scriitori de diverse specialități. Mai mult încă, chiar în cadrul campaniilor seminariale au luat parte oameni de știință de alte specialități decît a sociologiei, fiind experți în diverse științe sociale particulare, mulți din ei profesori universitari, care participau la lucrări urmărind propriile lor probleme : unii venind cu întregi echipe de specialitate, cu propriile lor laboratorii, avînd însă și obligația de a iniția pe studenții în sociologie în problemele specifice diferitelor lor științe sociale particulare.

Fără a intra în detalii va fi suficient să amintim că au participat la aceste cercetări „sociologice”, savanți precum profesorul de anatomie Farnesc Rainer, venit cu întreaga lui Catedră de specialitate, profesorul de economie agrară Nicolae Comășteanu, de asemeni cu asistenții lui, profesorul Constantin Brăiloiu, cu întreaga lui echipă de folcloriști, Doctorul Sabin Manuilă, director general al Institutului Central de Statistică, de asemeni cu echipa lui. Menționăm și prezența altor membri ai Corpului didactic universitar, geograful Ion Conea, Victor Tufescu, statisticieni precum Roman Cresin și Vania Miasnicof, expertul muzeograf Mac Constantinescu, coregrafi ca Florin Capsali, arhitecți ca Marica Cotescu și I. Armașel, fără a uita că Gusti el însuși era un specialist în multiple științe sociale particulare, nu numai un „sociolog”. De altfel nu trebuie uitat că atunci cînd Gusti a dirigit alcătuirea celor patru mari volume de *Enciclopedia României*, admirabilă analiză sociologică a României, a lucrat nu cu studenți și nu numai cu sociologi, ci cu cei mai de seamă experți pe care îi avea țara la acea vreme, acoperind gama întreagă a tuturor științelor sociale particulare.

Să închidem însă această paranteză și să revenim la teza noastră de bază, stabilind adevărul că cercetarea directă la teren a problemelor sociale nu poate fi făcută, în bune condițiuni, decît de o echipă de specialiști ai științelor sociale particulare, cînd aceștia pot fi adunați la o lucrare efectuată în comun ; sau dacă nu de un cercetător care să fie, cît de cît, la curent cu toate științele sociale particulare, lucrînd deci

ca expert în științele sociale particulare, și nu ca „sociolog” teoretician erudit în istoria doctrinelor sociale. E de la sine înțeles că o problemă de geografie umană sau de geopolitică, va fi rezolvată mai bine de un antropogeograf decât de un sociolog generalist ; o problemă de economie politică va fi mai bine realizată de un economist, decât de un sociolog incapabil să se descurce într-o problemă de contabilitate dublă ; obiceiul pământului va fi mai adânc înțeles de un jurist ; un folclor muzical, de un muzicolog iar nu de un amator sociolog necunoscător nici măcar al teoriei solfegiului ; sau o statistică nu poate fi făcută corect de cine nu știe calcula o medie, o mediană și un mod, deci o „abatere standard”. Nu mai vorbim de sociologul rural, care nu e în stare să citească documente chirilice de acum o sută de ani !

7. Necesitatea unei sinteze interdisciplinare a științelor sociale particulare

Ne e mai puțin adevărat că efectuarea unor investigații sociale parțiale făcute asupra unei oarecari comunități (familie, sat, oraș, țară etc.) nu poate fi deplin mulțumitoare, căci ea ne-ar duce la elaborarea unei serii de monografii sectare, fiecare amănunțind câte un aspect al vieții sociale, putând fi publicate laolaltă într-un singur volum avînd totuși aspectul unei antologii de texte, cu prea puține legături între ele.

Uneori acesta și este aspectul unora din monografiile publicate de vechea „Școală românească de sociologie”. Cele trei volume ale „Nerejului” de pildă publicate în 1930 prezintă acest defect, explicabil însă prin faptul că aceste volume aveau menirea să arate sociologilor străini, participanți la Congresul internațional de sociologie programat a se ține în 1939, în ce consta schema sociologică propusă de Gusti. Astfel că volumele Nerejului sînt organizate pe schema a „patru cadre și patru manifestări”, fără însă a proceda și la o sinteză sociologică a lor. Ceea ce m-a și obligat ca de îndată să fac critica acestor volume arătînd că defectul lor era de a nu fi sinteza sociologică a unei probleme studiată interdisciplinar.

Teoretic, Gusti susținea totuși că ieșirea din acest impas rezultat din necesitatea de a studia pe capitole diversele aspecte ale vieții sociale, dar de a avea totuși o viziune finală de sinteze, putea fi asigurată prin admiterea posibilității unei sinteze finale interdisciplinare a tuturor științelor sociale particulare.

Este pusă astfel marea și greaua problemă a sintezei sociologice, care se cuvine deci a fi analizată mai atent.

a. Rezolvarea filosofic-metodologică a problemei sintezelor sociologice

Era deci de rezolvat problema trecerii de la „monografiile sociale” alcătuite de științele sociale particulare la „monografiile sociologice”, în care sinteza monografiilor sociale să fie făcută. În rezolvarea acestei probleme Gusti începe prin a căuta o soluție filosofică, urmînd tradiția clasică a desfacerii oricărei unități în părțile ei componente, dar va

sfârși, așa cum vom vedea, prin propunerea nu numai a unei întregi metafizici sociale, dar și prin crearea unor soluții pragmatice foarte ispititoare.

Gusti începe prin a spune că „științele sociale particulare” urmăresc cunoașterea a ce este special în generalul social, părțile întregului „social concret”, la care se ajunge prin abstractizare, pe când sociologul urmărește cunoașterea cauzală a acestuia, a întregului, care numai el este viu.

Textul e deci clar (deși introduce problema „cauzalității” despre care va trebui să mai vorbim). Concluzia lui în tot cazul nu lasă nici un dubiu; și anume : în cazul cunoașterii cauzale în științele sociale particulare este vorba de o *analiză*; iar în cazul cunoașterii cauzale în sociologie, de o *sinteză* a vieții sociale. În cercetarea vieții sociale, punând accentul pe *methodus resolutiva sive analytica* sau pe *methodus compositiva sive synthetica*, obținem două probleme de sine stătătoare și de mare însemnătate, ce aparțin pe bună dreptate la două sisteme de cunoaștere; științele sociale și sociologia¹⁴.

Gusti arată însă că „autonomia acestor științe implică totuși o acțiune reciprocă. Sociologia presupune existența științelor sociale, căci numai prin desăvârșirea mereu crescândă a cunoașterii analitice a părților, se poate ajunge la o cunoaștere completă a întregului. Științele sociale ajung, pe de altă parte, la sociologie, căci fiecare din ele are nevoie de cunoașterea relațiilor dintre cunoștințele dobândite de ea și cunoștințele dobândite de fiecare dintre celelalte științe, precum și de legătura dintre ele”.

În munca lor, cercetătorii științelor sociale și cei ai sociologiei depind unul de altul. Sociologul științific care vrea să fie luat în serios, nu trebuie să stăpânească, așa cum pretindea Comte, astronomia, chimia și biologia, trebuie însă să fie temeinic orientat în domeniul științelor sociale particulare; de asemenea oricine vrea să ajungă la rezultate fructuoase într-una din științele sociale particulare trebuie să studieze sociologia.

Putem înțelege acum mai bine ce anume gîndea Gusti atunci cînd cerea ca monografiile sociale alcătuite de specialiștii științelor sociale particulare trebuie „să fie bine făcute”, adică de cercetători care nu pierd din vedere faptul că au a strînge material documentar de natură să folosească Sociologiei.

b. Problemele sintezei sociologice interdisciplinare

A stabili operativ cum anume poate sociologia să folosească monografiile sociale „bine făcute” constituie o problemă extrem de grea și e o întrebare dacă pînă și în zilele noastre a putut să fie mulțumitor rezolvată. E cu atît mai interesant deci să urmărim cum a pus Gusti problema și cum a încercat să o rezolve operativ în textul său din 1910, pentru a înțelege apoi cum va fi ca răstălmăcită ulterior, în cadrul experimentărilor concrete ale „școlii românești de sociologie”.

În această privință, „prolegomenele” din 1910 nu ne dau decît cîteva indicații, în texte destul de evazive, sumare și nu întotdeauna

¹⁴ Opere, *Op. cit.*, vol. II, p. 30.

deplin lămuritoare. Reproducem în extenso câteva din ele. Astfel, privitor la „monografiile sociologice” textul spune: „vom indica trei teme, pe care nu le putem formula aici decât numai în câteva trăsături programatice” arătate a fi în primul rând studiul *originii* unei *instituții* sociale, cercetată cu metodele psihologiei și istoriei; în al doilea rând studierea *cauzalității* manifestărilor spirituale, economice, politice și juridice ale instituției respective cu *metoda comparativă* (mai ales cu metodele etnologiei comparative și ale statisticii comparative); în sfârșit cunoașterea sintetică a *procesului de dezvoltare*, a *legității* realităților și necesităților sociale vii — așa cum se întretes ele toate, dovădind un întreg și așa cum trăiesc și se influențează reciproc.

Din faptul că sociologia nu este numai o întregire abstractă a științelor sociale parțiale analitice ci în cele din urmă o disciplină *concretă, sintetică* cu un caracter propriu, decurge o concluzie extraordinar de importantă. Aplicată în sociologie, metoda *sintezelor* științifice este productivă, creatoare (nu doar reproductivă); printr-o recompunere diferită a elementelor furnizate de analiză, sinteza sociologică alcătuiește, creator, o lume nouă, posibilă, necuprinsă în elementele analizei și deosebită de actualitățile sociale date. După studierea strict cauzală a fenomenului social general, urmează studierea căilor posibile de realizare a scopurilor posibile ale voinței sociale. Un astfel de studiu ne conduce la *politică*, adică la valorificarea telologică a voinței sociale, prin actualizarea ei ¹⁵.

Reținem din acest text următoarele directive de bază:

a. necesitatea de a ne centra atenția pe studiul unor „instituții”;
b. necesitatea de a folosi toate științele particulare, inclusiv istoria;
c. clasificarea „manifestărilor sociale” în patru mari categorii: spirituale, economice, politice și juridice; **d.** punerea accentului pe procesele de geneză și de viitorologie socială; **e.** explicarea atât cauzală cit și teleologică a stărilor trecute, actuale și viitoare ale societăților. Sociologia astfel concepută nu poate fi deci doar un rezumat, mai mult sau mai puțin succint al rezultatelor obținute de științele sociale particulare, ci devine o disciplină de sine stătătoare, concretă, folosind „în sinteză” procedeele de analiză și de sinteză ale științelor sociale particulare.

e. Caracterile specifice ale sintezelor sociologice

Sinteza e o operațiune cuprinzând multe fațete. E mai întâi necesar să deosebim simpla sudură a unor elemente dispartate, care se lipesc unele de altele, păstrându-și identitatea; sinteza lor, implicând dimpotrivă o unificare, în care elementele componente își pierd identitatea.

Care e situația sintezelor sociologice? Adică a elementelor formînd viața socială, a unei „instituții” cum vroia Gusti? Fiecare știință socială particulară extrage abstract-analitic din unitatea vieții sociale anume elemente concrete, tangibile, unele materiale (geografice, biologice), altele spirituale, (creații adică ale oamenilor). Revenim deci la distincția dintre „Naturwissenschaften” și „Geisteswissenschaften” și reamintim că cele „naturale” nu pot intra în sinteză. Un munte și o spiță de neam

¹⁵ *Op. cit.*, vol. II, p. 29—31.

de pildă nu se pot suda laolaltă și cu atât mai mult nu pot intra în sinteză. Dar cele „spirituale” (inclusiv cele sociale)? Nici acestea nu se pot suda și nici integra într-o sinteză. De pildă o limbă, un grai vorbit, e folosit în orice creație literară, magică, religioasă sau științifică, sau în formularea de norme morale sau juridice. Aceste fenomene „spirituale” nu pot exista decît concretizate prin grai vorbit. Totuși limba românească e altceva decît balada meșterului Manole sau „Codul Civil”. Graiul e de fapt o creație cu multiple fațete, totuși nu de sinteză.

Problema se pune însă mai grav prin faptul că sintezele nu sînt încercate numai de sociologi, ci și de experții științelor sociale particulare. Așa cum o recunoaște însăși Gusti „și științele sociale ajung la sociologie, căci fiecare din ele are nevoie de cunoașterea relațiilor dintre cunoștințele dobîndite de ea și cunoștințele dobîndite de fiecare dintre celelalte științe, precum și de legăturile dintre ele”. Această necesitate rezultă din faptul că fiecare din științele sociale particulare aspiră la o întregire prin filosofia disciplinei particulare respective (filosofia dreptului, economică, a religiei, a limbii, a artei). Cu alte cuvinte la o „sociologie filosofică parțială”¹⁶. Atunci Sociologia să nu fie decît o sinteză a acestor sociologii parțiale, așa cum se pare că ar fi dorit-o Barth? În bună măsură aceasta pare ar fi fost și soluția lui Gusti, căci el ne spune că „Sociologia este deci o știință generală, abstractă, despre principii, ea explică principiile ultime, comune tuturor științelor sociale, precum cauzalitatea, legitatea socială”.

Dar soluția Sociologiei ca filosofie a filosofiilor sociale particulare nu poate fi însă o soluție acceptabilă, și vom vedea în capitolele următoare, că Școala românească de Sociologie a tras concluzia că ceea ce e valoros în sociologia lui Gusti este tocmai, dimpotrivă, faptul că a rupt „cordonul ombilical” care lega sociologia de „filosofie” (fie ea „filosofia filosofiilor”), ajungînd a o concepe ca pe o unealtă științifică de cercetare interdisciplinară a calităților sociale concrete. Caracterul „concret” al sociologiei e de altfel scos în evidență și afirmat răsplat chiar și de Gusti încă din acest text din 1910.

Atunci în ce chip poate fi înțeleasă „sinteza” sociologică? Decît să căutăm texte lămuritoare, pentru a răspunde, mai bine, să urmărim modurile efective în care Gusti el însuși a operat asemenea sinteze, unele dovedindu-se fecunde, altele trebuind a fi lăsate deoparte, ca neconcludente.

f. Sinteze prin procedul clasificării pe categorii tipologice

Limbajul este, după cum se știe, un admirabil instrument de analiză prin faptul că dă fiecărui concept un nume, o etichetă. Dar este în același timp și un mijloc de a semnifica existența unor sinteze, prin sudarea între ele a două cuvinte; obișnuim astfel a vorbi de filosofie, teologie, cosmografie, idolatrie etc. În această privință limba germană permite sudarea unui lung șir de cuvinte care exprimă, în

¹⁶ *Ibidem*, p. 30.

rezumat, o foarte complexă gândire despre fenomene pe care le socotim a avea un sens propriu, sinteza lor verbală corespunzând unei posibile sinteze de fapt.

Procedeul prin sinteză verbală e folosit și de cercetătorii științifici care nu se sfiesc a crea termeni noi pentru a exprima puncte de vedere noi: precum psihometrie, econometrie, geoantropologie, demografie, etnografie etc.

Soluția este însă pur formală, semnificând doar o posibilă considerare împreună a două realități distincte: „geopolitică” de pildă semnifică credința noastră că între pozițiile geografice ale unui popor și soarta lui politică este o legătură, care trebuie luată în seamă.

În tot cazul, nu poate fi vorba de o rezolvare verbală a „sintezelor” tuturor științelor sociale particulare, nici a sociologiilor parțiale și cu atât mai puțin a părților concrete componente ale unităților de viață socială. Există însă și alte căi de rezolvare a problemei sintezelor, de pildă cele care încep prin punerea în ordine logică a haosului aparent în care se prezintă viața socială după ce am operat asupra ei o acțiune de „anatomie socială”, adică de desfacere, prin abstracție, a elementelor care o compun, încercând apoi a restabili o „fiziologie socială”. Din acest punct de vedere teoria „organicismului” este exemplară, dar științific nesatisfăcătoare, după cum tot astfel e și explicația „funcționalistă” propusă de Malinovski.

În ce-l privește, Gusti propune o soluție de cu totul alt fel, având ca bază concepția lui generală, dintru început intuită și formulată pe baza experiențelor lui din toate domeniile vieții sociale care l-au dus la certitudinea că o sociologie „științifică” nu poate fi elaborată decât prin studierea directă a realităților sociale concrete, tangibile, înregistrabile deci prin văz, auz sau tactil, deci prin metodele pozitivistice, experimentale. Ele sînt studiate de științele sociale particulare pe care Gusti le enumeră a fi „filologice, culturologice, economice, juridice, politologice” etc.—care trebuie deci să fie inventariate și ordonate potrivit unui criteriu logic unic. Clasificarea nu este încă totuși o „sinteză”. De aceea Gusti propune folosirea metodei tipologice, adică de reducere a tuturor cazurilor singulare la câteva tipuri și ordonarea apoi a acestor tipuri într-un sistem tipologic rațional.

Pentru a lămurii acest punct de vedere gustian, să ne fie îngăduit de a părăsi deocamdată textul „prolegomenelor” din 1910 și să folosim un text cu mult ulterior, care e însă de o perfectă claritate. Este un text din cursul ținut de Gusti în 1927, primul la care am asistat și pe care l-am și stenografiat și publicat litografic, în care procedeul clasificării faptelor sociale pe categorii tipologice este perfect lămurit¹⁷.

Acest text ne lămurește astfel:

„Este un procedeu în știință pe care cu obișnuiește a-l întrebuința și care consistă în a nu voi să faci o statistică amănunțită, de pildă în cazul nostru, a tuturor condițiunilor de existență a societății. Ați văzut

¹⁷ D. Gusti, *Curs de sociologie*, Anul 1927—1928; stenografiat de H. H. Stahl și Tudor Ionescu. Este de fapt siagurul curs Gusti stenografiat de sociologi competenți și e de mirare de ce nu a fost reprodus în *Operele* retipărite de O. Bădină și O. Neamțu.

că atunci cînd în anul trecut am făcut o clasificare a științelor, ceea ce mă preocupa pe mine nu era ceea ce de pildă preocupă pe un coleg al meu de universitate, care se simte foarte fericit cînd reușește să adauge la lungul șir al științelor, încă o altă știință necatalogată încă, ci pe mine mă preocupă să găsesc criteriile de clasificare a științelor. Asemeni eu, nu voiesc să fac o statistică a tuturor condițiilor de viață ale societății, pentru că aceasta nu ar explica nimic, ar fi o operă de empirist, care ar aduna o condițiune după alta, o sută, trei sute, o mie etc., fără să isprăvească nici-odată, lăsînd totdeauna capitolul deschis. Ci eu voiesc să fac o clasificare a acestor condițiuni, o grupare a lor în anumite categorii. Eu am obiceiul de a lucra, — și cred că aceasta e singura metodă bună, cu metoda categoriilor, cu metoda tipurilor. Cînd vorbesc de totalitatea condițiilor, eu înțeleg să le reduc pe toate la cîteva categorii. Să nu credeți însă că prin aceasta am făcut operă arbitrară, pentru că dacă găsesc o condițiune care nu intră într-una din categoriile mele, evident întreaga construcție, nu are nici o valoare. Categoriile acestea, ca să aibe valoare, trebuie să cuprindă într-adevăr, toate condițiunile care există în realitate. Dacă D-voastră reușiți să găsiți măcar o singură condiție care să nu intre în vre-una din aceste categorii, atunci mă închin : ați reușit să răsturnați întreaga această știință a categoriilor sociologice”.

9. Sinteza sociologică prin reducerea realităților sociale la patru categorii de „manifestări” avînd ca sorginte comună „voința socială”

Acest procedeu îl folosește Gusti încă din 1910 în „prolegomenele” sale, pentru a reduce toate „manifestările” concrete ale vieții sociale la o schemă de patru categorii, enumerate ca fiind „*spirituale, economice, juridice și politice*”. Ceea ce nu înseamnă însă că între ele nu ar exista legături esențiale, de fond. O primă observație care trebuie deci făcută, este că în realitate toate aceste patru manifestări se constată a fi întotdeauna coexistente, formînd împreună o realitate unică, indisolubilă. Numai mintal, prin operațiuni de abstracție, putem desprinde cîte un aspect al realității, pentru a-l considera în „stare pură”. Să luăm de pildă „manifestarea economică”. Ne referim deci la o serie de activități ale unui „homo faber” care muncește pentru a-și asigura traiul, procurîndu-și alimente și construindu-și adăpost cu ajutorul unor unelte, cu tehnici și procedee de fabricație, care implică o serie de cunoștințe „științifice”, (oricît de rudimentare ar fi ele) de biologie, fizică, chimie, mecanică, deci și matematică. Pe de altă parte, aceste munci sînt făcute în grupuri sociale : tribale, sătești, gospodării familiale, în ateliere meșteșugărești sau uzinale, adică în grupuri care trebuiesc reglementate prin norme etice și juridice, cărora li se adaugă și credințe și practici „spirituale”, magice, religioase, artistice etc. În cercetarea unor asemenea fenomene economice concrete, este deci de analizat întreg grupul de manifestări. Economistul trebuie să fie tehnolog, jurist, demograf, cunoscător al problemelor de drept și politică. Aceeași situație o regăsim în analizarea oricărei alte manifestări, nici una din ele neexistînd în stare „pură”. Studiul oricăreia din ele are deci un dublu sens : unul pur *analitic*, de desfacere în elementele ei alcătuitoare,

altul *sintetic* de cunoaștere a sudurii dintre ele. Dar această stare de „sudură” a realului social, atrage după sine concluzia că trebuie să existe un proces determinant al sintezelor sociale, care se cuvine a fi teoretizat, adică explicat cauzal.

De astfel de probleme se izbiseră și științele sociale particulare, dat fiind caracterul lor de „științe de graniță”, încălecînd două domenii. Pentru a atrage atenția asupra acestui caracter (în fond „sociologic”) s-a recurs — așa cum am văzut — la o soluție verbală, semnalînd existența „sintezei” prin alăturarea și topirea sintagmatică a două cuvinte, fiecare semnalînd cîte un alt domeniu științific. Asemenea rezolvări deși pur verbale, denotă totuși necesitatea de a semnala și explica sintezele mereu prezente în toate realitățile sociale pe care le studiem. Ne putem deci explica cum de au ajuns fiecare din științele sociale particulare la formularea unor „filosofii” proprii, pînă și sub formă de „sociologii”, adică cu pretenții de explicare globală a întreg fenomenului social. În textul său din 1910, Gusti semnalează astfel problema spunîndu-ue că „științele sociale ajung . . . la sociologie”, căci fiecare din ele, „ . . . aspiră la o întregire prin filosofie a disciplinei particulare respective (filosofia dreptului, economică, a religiei, a limbii, a artei”).

Dar aceste „filosofii” și „sociologiile” parțiale aferente, nu rezolvă problema în totalitatea ei. Sinteza existentă de fapt între toate cele patru tipuri de manifestări, nu se explică printr-o filosofie generală a filosofiilor parțiale, așa cum pare a o propune Gusti cînd caută „principiile ultime”, comune tuturor științelor sociale, precum cauzalitatea, legitatea socială¹⁸.

Dar o astfel de „sociologie abstractă”, cum o numește Gusti, nu poate totuși rezulta din identificarea a ce este „principiu” în fiecare din filosofiile sau sociologiile parțiale și a vedea apoi care sînt cele „comune” tuturor. Sociologia, după însăși părerea de fond a lui Gusti, nu este „abstractă” ci dimpotrivă, e o știință „concretă”, astfel că e firesc ca explicarea cauzală a vieții sociale, adică sinteza finală a experimentărilor noastre sociale, să pornească direct de la considerarea realităților sociale, iar nu indirect, din concluziile altora despre ce este viața socială.

Procedînd la o asemenea cercetare, Gusti pleacă de la matca psihologiei wundtiane, sub cele două forme ale ei : de psihologie individuală, cunoscută prin teste de laborator, și socială, prin analiza „manifestărilor” concrete ale grupurilor sociale. Gusti pleacă deci de la constatarea că oamenii sînt ființe dotate cu capacitățile fiziologice și psihice de a *percepe* realitățile exterioare lor, de a le *cunoaște* rațional, de a le *evalua* axiologic, potrivit unor anume scări de valori, de a-și fixa anume *scopuri* și de a *activa* pentru a le atinge, scopuri care de fapt sînt întotdeauna rezolvarea problemelor care neconținut le sînt puse de mediul fizic și social în care au a trăi. Dar aceste acțiuni înfăptuite cu scopul precis de rezolvare de probleme arată că oamenii posedă capacitatea de a voi, deci a unei „*voințe*”, care e factor permanent prezent în toate activitățile sociale.

Deci de la certitudinea că toate manifestările vieții sociale denotă existența unei „psihologii”, putînd fi redusă, în cele din urmă la o „voință” declanșatoare de activități, adică de „manifestări” sociale, un sociolog

¹⁸ *Ibidem*, p. 30.

poate construi o explicație teoretică a vieții sociale ca fiind o exprimare concretă a voințelor umane, căreia Gusti îi dă numele de „voință socială”, acest caracter „social” al voinței trebuind însă să fie dovedit și argumentat logic.

Gusti afirmă deci că voințele oamenilor, declansatoare ale manifestărilor nu sînt individuale, ci sociale, considerînd, întocmai ca Wundt, că psihologia socială poate fi cunoscută prin analiza manifestărilor sociale, adică ale unor grupe întregi de oameni, iar nu al unor indivizi care compun grupul.

În fond e vorba de credința că există o similitudine a tuturor voințelor individuale, așa cum de pildă există o „opinie publică” altă decît opiniile individuale care o compun, așa după cum de pildă și limba vorbită de către un grup social este o creație umană „colectivă”, în sensul că își are originea în necesitatea comună de a vorbi, graiul vorbit (sau scris) putînd fi instrument de transmitere de știri, ordine și păreri, precum și de creare a unor opere literare, legende, mituri, credințe religioase, norme de drept etc.

Voința socială se înfățișează deci în mod concret ca grupe de voinți, căroră Gusti le spune „unități de voinți” care variază după societatea în care aceste grupuri de voință au loc. Cea mai trainică din toate este citată a fi cea națională, a statului (referire la toate doctrinele privind grupul de Staatswissenschaften). Înăuntrul și în afară de aceste „unități de voință națională”, trainică, se formează o țesătură, variat combinată, de unități legate prin asociere, care pot fi numite în mod generic „unități de voință socială”, dacă se manifestă în cadrul națiunii (familie, semîntie, clan, comună, oraș, frății, colegii de preoți, partide politice, asociații, corporații, tovărășii etc.) sau „umanitare”, dacă se manifestă în afara națiunii.¹⁹

În ce măsură această teorie gustiană despre voința socială are contingente cu teoria lui Jean Jacques Rousseau despre „la volonté de tous” care este altceva decît „la volonté générale”, e o întrebare. Cert este însă că la Gusti teoria voinței sociale nu a fost folosită pentru a susține teoria democratică a voinței majorității care are cîștig de cauză împotriva voințelor minorităților. Fehul cum amplifică și explică Gusti problema voinței sociale apucă cu totul alt drum. Unul, pur filosofic, e de veche tradiție aristotelică. Plecînd de la credința că diferitele voinți formează laolaltă „un întreg omogen unitar de unități”, Gusti construiește o teorie care din punct de vedere formal ar fi o unitate și din punct de vedere real, un întreg. Conceptul de unitate implică însă în mod necesar o pluralitate de părți, caracteristic fiind faptul că „părțile sînt ele însele întreguri de o natură abstractă, adică aparțin unei lumi faptice, nedivizate, a întregului social concret”.

Recunoaștem aci tradiționala problemă metafizică, moștenită de la Aristot încoace, privitoare la conceptul „unității” compuse din „părți”, întrebarea fiind dacă aceste unități există înainte de părți, sau este doar o urmărire a existenței prealabile a părților? Filosofii, de-a lungul veacu-

¹⁹ Ibidem, p. 28.

rilor, au dezbătut la nesfârșit dilema aceasta, lupta dintre „nominaliști” și opozanții lor „realiști” sfârșind deseori prin „anatemizări” și arderi pe rug a celor care aveau altă opinie decît cea a Bisericii Catolice.

Evident, în zilele noastre, elevii lui Gusti, care au refuzat să primească toată această metafizică despre „unitate” și „părți” ale unității ea și despre rolul factorului psihic atotdeterminant al vieții sociale, nu mai riscă arderea pe rug și nici măcar un reproș din partea lui Gusti, care n-a obligat pe nimeni să creadă în teoria lui despre voința socială ținea însă ca neapărat să fie luată în considerare necesitatea analizei psihologice a tuturor fenomenelor sociale, grupînd întreaga problemă, așa cum o vedea, într-o ulterioară dezvoltare a concepției sale, pe necesitatea studierii unui „cadru psihic” explicator al manifestărilor sociale, teoria wundtiană cu care nici un sociolog nu poate fi în dezacord ²⁰.

Adăugăm că termenii aceștia, de „voință socială” au fost deseori greșit interpretați, mai ales de partizanii unei vulgare filosofii materialiste, care, necunoscînd în fond teoria lui Gusti, luînd act numai de termenii de „voință socială”, au tras concluzia că Gusti profesează un fel de „idealism istoric” conform căruia întreaga viață socială ar fi efectul unei cauze unice de caracter spiritual, anume „voința socială”. Or, această voință socială nefiînd un fenomen concret, material, neputînd fi observat direct sub formă imediat tangibilă, nu poate fi decît dovada unei concepții idealist-metafizice potrivit căreia realitățile nu sînt decît realizări concrete ale unor „idei” de tip platonice ²¹.

10. Dezvoltarea sistemului sociologic gustian prin cercetarea unei probleme concrete : „sociologia războiului”

Pentru justa înțelegere a sistemului sociologic al lui Gusti, după textul „prolegomenelor” din 1910 mai avem a reține și studiul din 1914 despre „sociologia războiului” ²². În toată perioada frămîntată premergătoare primului război mondial, Gusti nu a putut face o muncă de organizare a unei „școli românești de sociologie”.

Totuși problema elaborării unei sociologii științifice nu a fost părăsită. Desigur, deși deținea o Catedră (care era nu numai de „sociologie” ci și de „filosofie a grecei antice”), Gusti a procedat cu Seminarul său la diverse cercetări de teren : o dată la un spital din Socola, altă dată într-un sat fără să reușească însă să formeze adepți ai anchetelor monografice, elevul lui de atunci, Petru Andrei, s-a lăsat ispitit numai de aspectele pur filosofice ale problemei, mergînd în Germania pentru a-și desăvîrși acolo studiile lăsîndu-se prins de teme clasice, de largă erudiție, precum cea

²⁰ Ar fi totuși de făcut o analiză mai atentă a acestei metafizici gustiene, în comparație cu teoriile despre voința socială pe care le-a formulat Paul Barth, în mod stăruitor de pildă în lucrarea sa *Elemente der Erziehungs und Unterrichtslehre, aus grund Psychologie und der Philosophie der gegenwart*, care este însă din 1920.

²¹ Paradoxal și ciudat e faptul că asemenea interpretări sînt făcute de partizanii unui partid care afirma, în Constituția lor că „partidul este forța conducătoare a societății”, iar nu „modul de producție” sau o altă serie de fenomene materialiste.

²² *Sociologia războiului* (1914), Ed. C. Sătean, reproducă în *Opere*, Op. cit., vol. IV, p. 97—147.

privind „teoria valorilor”, folosind din plin învățămintele lui Gusti dar și lucrările de specialitate figurînd în vasta bibliotecă a lui Gusti, nu însă de problema investigațiilor de teren.

Gusti totuși s-a arătat fidel tezei sale potrivit căreia sociologul e dator să studieze „pe viu” problemele importante ale epocii lui, probleme deci de caracter actual, cu atât mai pasionante cu cît despre ele nefiind nimic încă scris, oferă prilejul de creare a unor teorii inedite, deci utile. Ceea ce domina în epoca 1914 era „războiul”. Avusese loc cel din Tripolitania, apoi cel grav, din Balcani, la care luasem și noi parte. În curînd avea să izbucnească catastrofa primului război mondial. Aplecîndu-se asupra acestui fenomen pentru a-l studia și înțelege, Gusti a încercat o primă aplicare a sistemului său sociologic, părăsind teoria abstractă pentru a ataca un caz concret.

Ceea ce izbește și surprinde însă în studiul pe care l-a intitulat „Sociologia războiului” e că apare aci, pentru prima oară teoria a „patru cadre” ale vieții sociale completîndu-se astfel teoria anterioară a celor „patru manifestări”.

Cum se explică acest adaos esențial la teoria sa inițială? Să nu uităm că ideea lui de pornire era cercetarea directă a fenomenelor sociale concrete și actuale, deci a „manifestărilor”. Totuși realitățile arătau că problema cunoașterii unor fenomene sociale concrete, cum era „războiul”, nu se putea mărgini doar la cunoașterea „manifestărilor” ei, căci aceste manifestări, oricît le-am explica psihologic (cu sau fără admiterea unei „voințe sociale”) nu se pot înțelege decît ținînd seama și de diversele condiții în care aceste psihologii au a se manifesta, condiții deci care se impun voințelor sociale, deși nu au caracter social, adică nu sînt manifestări ale activităților umane. Astfel oamenii au de rezolvat probleme în legătură cu mediul fizic, geografic în care trăiesc, deci care trebuiesc studiate antropogeografic, ele formînd deci un cadru geografic, preexistent, căruia Gusti i-a dat numele de „cadru cosmologic” influențat desigur de titlul de „Cosmos” al celebrei lucrări a lui Humboldt.

Se adaugă însă și faptul că oamenii își trăiesc viața în grupe sociale, formînd mase biologice, care trebuiesc și ele cunoscute, sub aspect antropologie-biologie căci și ele înrăuiesc activitățile oamenilor, formînd de asemeni un „cadru biologic” de caracter nesocial, adică „natural”, dar avînd strînse relații cauzale cu manifestările sociale.

În sfîrșit, sociologul, observînd realitățile concrete contemporane cu el, făcînd deci studii statice, nu poate ignora că stările de azi decurg dialectic din cele de ieri, „azi” fiind o etapă actuală a unor lungi dezvoltări istorice anterioare. Trecutul formează deci și el un „cadru” al manifestărilor actuale.

În sfîrșit, Wundtian convins fiind, Gusti știa că studiînd manifestările actuale putem cunoaște psihologiile lor subiacente. Tehnicile de „Volkerpsychologie” puțin deci ferma o problemă interesînd sociologia, căreia i se poate da numele de „cadru psihic”.

Iată deci argumentarea care obligă pe sociologi să practice cercetarea simultană atât a patru cadre cît și a patru manifestări.

Gusti în „Sociologia războiului” încearcă o astfel de analiză a fenomenului război, atât a manifestărilor lui concrete, economice, politice, juridice și spirituale, cât și condițiilor lor geografice, demografice, istorice și psihologice.

Nu e locul să intrăm în fondul problemei de sociologie a războiului, ne vom mărgini să arătăm soluțiile teoretice și metodologice pe care le propune Gusti, afirmând că problema sociologică a războiului cuprinde „trei probleme esențiale și complementare”. Războiul, ca orice fenomen social, se află așezat într-un anumit cadru, care îi condiționează existența și îi îngreuează manifestarea, prima problemă sociologică este deci aceea a *cadrelor în care războiul există și se manifestă*. A doua problemă privește *manifestările înseși ale războiului*. În sfârșit ultima problemă se referă la *natura intimă, sociologică, a fenomenului, care singură lămurește modul său de manifestare*.

Detaliind, Gusti enumeră elementele componente ale „mediului”, ca fiind patru : *cosmice* (teren, climă etc.) *biologice* (selecție, rasă, ș.a.m.d.) *istorice* (înlănțuire cauzală) și *psihologice* atât individuale, ca : personalitatea politică și militară, a conducătorilor, cât și de psihologie colectivă : sufletul unei națiuni.

La rîndul lor, manifestările se reduc la următoarele categorii, relevante din punct de vedere sociologic, categorii *economice, spirituale* (în special punctul de vedere moral) *politice* (forța) și *juridice* (drept) cu specificarea că factorii economici și spirituali formează categoriile *constitutive*, alcătuind *substanța* vieții sociale, în timp ce factorii politici și juridici regulativi alcătuiesc *funcția* vieții sociale.

„*Substanța*” economică și sufletească și *funcția* politică și juridică, sînt inseparabile, neputîndu-se reduce cauzal unele la altele, constituînd deci un *paralelism* ²³.

La un nivel de teoretizare încă mai adîncit, Gusti arată că ceea ce sociologic trebuie lămurit în orice cercetare concretă, sînt mai întîi *sursele de existență* ale societății și în al doilea rînd *condițiile de existență ale existenței înseși*. Gusti afirmă deci că din punct de vedere logic, trebuie să se deosebească aceste două lucruri, trebuie să deosebim problema genezei, de problema fenomenologică, a existenței.

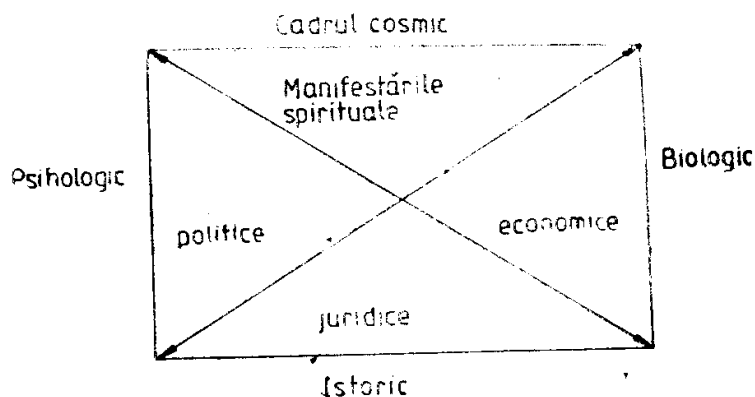
O a treia problemă este cea a *formelor* de existență pe care le putem numi și *tipuri sociale*, „tipare” ale existenței.

În al patrulea rînd între toate cele trei arătate, există o *legătură organică*, armonică, care ne duce la analizarea problemei despre *natura societății* și la problema „*legii*”.

²³ *Op. cit.*, p. 140.

Ne este însă arătată și o schemă grafică privind problema celor „patru cadre și patru manifestări” pe care o considerăm mult mai lămuritoare decât schema ulterioară la care Gusti va ajunge în 1938 în colaborare cu Mircea Vulcănescu ²⁴.

O reproducere deci aci pentru a fi avută în vedere, ca fiind foarte comodă și explicită, fără a necesita prea multe comentarii.

februarie 1990

H.H. STAHL

²⁴ D. Gusti, *Opere*, vol. IV, p. 141—143.